

Co vlastně přináší kontroverzní rozsudek SDEU ve věci *Coman*?

RICHARD KRÁL*

What actually brings the controversial judgment in the CJ EU Coman case?

Summary: The article deals with the recent *Coman* case, where the Court of Justice of the European Union held that the term 'spouse' within the meaning of Art. 2(2)a of the Directive 2004/38 is gender-neutral and may therefore cover the same-sex spouse of the Union citizen concerned. The article focuses on an analysis of the legal consequences of this ruling, especially in those EU Member states that do not recognize marriage between persons of the same sex. It also argues in favour of reconsideration of the CJ EU approach in the *Metock* case.

Keywords: *Coman* judgement, EU Court of Justice, recognition of same sex marriages

Soudní dvůr EU ve svém nedávném rozsudku ve věci *Coman*¹ vyložil, že pojem neunijní „manžel nebo manželka“ migrujícího unijního občana² ve směrnici 2004/38 o volném pohybu unijních občanů³ může zahrnovat i manžela nebo manželku dotyčného unijního občana stejného pohlaví.⁴

V důsledku tohoto výkladu rozsudek vyvolal širokou, nicméně značně rozporuplnou reakci ohledně toho, co vlastně přináší. Zatímco podle jednoho z komentátorů otevírá dveře k manželství osob stejného pohlaví v těch státech EU, kde není uznáváno⁵, podle jiného přináší jen mnoho povyku pro nic⁶.

Účelem tohoto příspěvku je tudíž pokusit se vyjasnit, co reálně rozsudek *Coman* přináší.

Stručně ke skutkovému a právnímu pozadí

Pan *Coman*, občan Rumunska, a pan *Hamilton*, občan USA, tj. neunijní státní příslušník, po čtyřletém společném bydlení ve Spojených státech uzavřeli v roce 2010 v Bruselu sňatek. V prosinci 2012 požádali pan *Coman*, dlouhodobě pobývajícím v Belgii, a jeho americký

manžel rumunské orgány o sdělení, jakým postupem a za jakých podmínek může pan *Hamilton* získat coby neunijní rodinný příslušník pana *Comana* právo legálně pobývat v Rumunsku po dobu delší než tři měsíce. Sami žadatelé se přitom domnívali, že toto právo dlouhodobého pobytu v Rumunsku panu *Hamiltonovi* zakládá směrnice 2004/38 o volném pohybu unijních občanů, která neunijního manžela nebo manželku migrujícího občana Unie opravňuje k tomu, aby svého unijního manžela nebo manželku doprovázel/a do hostitelského členského státu.

Rumunské imigrační orgány v odpověď na tuto žádost informovaly oba pány, že panu *Hamiltonovi* svědčí v Rumunsku jen právo pobytu po dobu tří měsíců, a to zejména proto, že v Rumunsku nemůže být považován za „manžela nebo manželku“ občana Unie, a tedy za někoho, komu směrnice o volném pohybu přiznává právo dlouhodobého pobytu, neboť Rumunsko neuznává manželství mezi osobami stejného pohlaví.

Pánové *Coman* a *Hamilton* následně podali k rumunskému obvodnímu soudu žalobu, kterou se domáhali určení, že v souvislosti

* Autor je profesorem na katedře evropského práva PF UK a členem Legislativní rady vlády. E-mail: kral@prf.cuni.cz.

¹ Věc C-673/16 *Coman a další*, ECLI:EU:C:2018:385.

² Pro účely tohoto článku se migrujícím unijním občanem rozumí unijní občan, který využil svého unijního práva volného pohybu tak, že v jiném členském státě skutečně pobývá/pobýval déle než tři měsíce.

³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. dubna 2004 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států.

⁴ Srov. bod 35 rozsudku.

⁵ Srov. *Knut*, P. The European Court of Justice opens the door to same-sex marriage in Poland. In: *Political Critique* [online]. 9. 10. 2018. Dostupné na <[www.http://politicalcritique.org/world/eu/2018/the-european-court-of-justice-opens-the-door-to-same-sex-marriage-in-poland/](http://politicalcritique.org/world/eu/2018/the-european-court-of-justice-opens-the-door-to-same-sex-marriage-in-poland/)>. Srov. též stanovisko předsedy Konference biskupů Slovenska. In: *Tlačová kancelária konferencie biskupov Slovenska* [online]. 5. 6. 2018. Dostupné na <www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20180605032>.

⁶ Srov. *Costea*, P. *Coman v. Romania: Much ado about nothing?* In: *Cultura vietii* [online]. 15. 6. 2018. Dostupné na <<http://www.culturavietii.ro/2018/06/15/coman-v-romania-much-ado-about-nothing/>>.

s výkonem práva na volný pohyb v rámci Unie došlo k jejich diskriminaci na základě sexuální orientace. V rámci tohoto sporu pak vznesli námitku protiústavnosti čl. 277 rumunského občanského zákoníku, podle něhož je v Rumunsku manželství mezi osobami stejného pohlaví zakázáno a podle něhož nejsou v Rumunsku uznávána manželství mezi osobami stejného pohlaví, která byla uzavřena rumunskými občany nebo cizinci v zahraničí. Oba pánové měli za to, že skutečnost, že manželství mezi osobami stejného pohlaví, která byla uzavřena v cizině, nejsou pro účely výkonu práva pobytu v Rumunsku uznávána, je porušením ustanovení rumunské Ústavy chránících právo na intimní, rodinný a soukromý život, jakož i porušením ustanovení týkajících se zásady rovnosti. V návaznosti na vznesenou námitku se rumunský obvodní soud obrátil na rumunský Ústavní soud, aby se k této námitce vyslovil. Rumunský Ústavní soud poté vzhledem ke svému pochopení o tom, jakým způsobem je třeba vykládat některé relevantní pojmy směrnice 2004/38 ve spojení s Listinou základních práv EU a s nejnovější judikaturou Soudního dvora a Evropského soudu pro lidská práva, položil SDEU několik předběžných otázek výkladu práva EU. Ústavní soud se v první řadě tázal, jestli se pojem „manžel nebo manželka“ ve smyslu čl. 2 bodu 2 písm. a) směrnice 2004/38 použije na neunijního občana, který s migrujícím unijním občanem stejného pohlaví právoplatně uzavřel manželství podle práva jiného členského státu, než je hostitelský stát. Pro případ kladné odpovědi na tuto otázku se pak dále tázal, zda čl. 3 odst. 1 a čl. 7 odst. 2 směrnice 2004/38 ve spojení s články 7, 9, 21 a 45 Listiny vyžadují, aby hostitelský členský stát přiznal právo pobytu na svém území po dobu delší než tři měsíce neunijnímu manželovi nebo manželce migrujícího občana Unie stejného pohlaví.

K rozsudku SDEU

SDEU nejprve vysvětlil, že základem pro přiznání práva dlouhodobého pobytu pana Hamiltona v Rumunsku nemůže být směrnice 2004/38 o volném pohybu unijních občanů. Ta totiž upravuje právo pobytu unijních

občanů a případně jejich neunijních rodinných příslušníků jen v jiných než domovských členských státech dotčených unijních občanů.⁷ Nemůže se proto vztahovat na právo pobytu neunijních rodinných příslušníků rumunských občanů v Rumunsku.

Základem pro přiznání práva dlouhodobého pobytu pana Hamiltona v Rumunsku může podle SDEU⁸ ale být čl. 21 odst. 1 SFEU, tj. článek, který unijním občanům přímo přiznává základní a osobní právo se volně pohybovat a pobývat na území členských států EU. Tento článek totiž SDEU již dříve vyložil tak, že pokud unijní občan využije své unijní právo volného pohybu a jde skutečně pobývat (po dobu delší než tři měsíce) do jiného členského státu a tam rozvine či upevní svůj rodinný život s neunijním občanem (tj. např. vstoupí s ním do manželství), tak má právo pokračovat v tomto rodinném životě i v případě svého návratu do domovského státu.⁹ Jinak by podle názoru SDEU byl dotčený unijní občan odrazován od využívání svého práva pobytu v jiném členském státě.¹⁰ Domovský stát dotčeného unijního občana je tudíž povinen přiznat jeho neunijnímu rodinnému příslušníkovi právo dlouhodobého pobytu, a to za podmínek, které nesmějí být přísnější než podmínky stanovené ve směrnici 2004/38 pro přiznání práva dlouhodobého pobytu neunijního rodinného příslušníka unijního občana pobývajících v jiném než svém domovském členském státě.¹¹

Z předchozího tak vyplývá, že i když základem pro přiznání práva dlouhodobého pobytu pana Hamiltona v Rumunsku nemůže být směrnice 2004/38, je její výklad relevantní pro přiznání odvozeného práva dlouhodobého pobytu pana Hamiltona v Rumunsku na základě čl. 21 odst. 1 SFEU.

Na klíčovou otázku výkladu směrnice pak SDEU, jak již avizováno v úvodu, odpověděl tak, že pojem (neunijní) „manžel nebo manželka“ migrujícího unijního občana ve směrnici 2004/38 může zahrnovat i manžela nebo manželku dotyčného unijního občana stejného pohlaví.¹²

V návaznosti na to pak SDEU jednoznačně uvedl, že členský stát nemůže s odkazem na své vnitrostátní právo odmítnout na svém území uznat, a to výhradně pro účely

⁷ Srov. bod 20 rozsudku.

⁸ Srov. bod 23 rozsudku.

⁹ Srov. věc C-456/12 O. a B., EU:C:2014:135.

¹⁰ Srov. bod 24 rozsudku *Coman*.

¹¹ Srov. bod 25 rozsudku.

¹² Srov. bod 35 rozsudku. Tímto svým výkladem se nicméně SDEU odchýlil od svého dřívějšího přístupu k definici manželství, neboť ve spojených věcech C-122/99 P. a C-125/99 P. D. a *Švédsko proti Radě*, ECLI:EU:C:2001:304, uvedl v bodě 34 rozsudku, že „podle definice všeobecně uznávané členskými státy znamená pojem manželství svazek mezi osobami různého pohlaví“.

přiznání odvozeného práva pobytu neunijnímu občanovi, manželství jím uzavřené s migrujícím unijním občanem stejného pohlaví v některém jiném členském státě podle práva tohoto jiného členského státu.¹³ Kdyby totiž členským státům byla ponechána možnost, aby na svém území neunijnímu občanovi, s nímž migrující unijní občan stejného pohlaví uzavřel v jednom z členských států manželství podle práva tohoto státu, přiznávaly či odmítaly vstup a pobyt podle toho, zda ustanovení jejich vnitrostátního práva upravují manželství mezi osobami stejného pohlaví, tak by došlo k tomu, že by svoboda pohybu dotčených migrujících unijních občanů byla narušena, protože by se měnila v závislosti na přístupu konkrétního členského státu k manželství osob stejného pohlaví.¹⁴ SDEU tak dal jasně najevo, že rumunské orgány nemohou z toho důvodu, že rumunské právo nezakotvuje manželství mezi osobami stejného pohlaví, odmítnout uznat, a to pro účely přiznání odvozeného práva pobytu v Rumunsku neunijnímu občanovi panu Hamiltonovi, manželství uzavřené jím s rumunským občanem panem Comanem v jiném členském státě podle práva tohoto jiného členského státu v době jejich skutečného pobytu v něm. V důsledku takového odmítnutí by totiž byl pan Coman zbaven možnosti vrátit se trvale do svého domovského státu společně se svým neunijním manželem, a došlo by tak k narušení jeho práva volného pohybu zakotveného v čl. 21 odst. 1 SFEU.¹⁵

SDEU se ve svém rozsudku vypořádal i s tím, že některé členské státy mu předložily vyjádření, v nichž poukázaly na základní povahu institutu manželství a na svoji snahu zachovat a ústavně chránit pojmání tohoto institutu jako svazku muže a ženy. Lotyšsko k tomu na ústním jednání ještě uvedlo, že i kdyby rumunské odmítnutí uznat manželství pana Comana s osobou stejného pohlaví představovalo omezení článku 21 SFEU, bylo by takové omezení odůvodněné důvody souvisejícími s veřejným pořádkem a s národní identitou podle čl. 4 odst. 2 SEU. S těmito vyjádřeními a názory se SDEU vypořádal konstatováním, že povinností členského státu uznat manželství mezi osobami stejného pohlaví uzavřeného v jiném členském státě podle práva tohoto jiného členského státu, a to výhradně pro účely přiznání odvozeného

práva pobytu neunijnímu občanovi, není v prvně uvedeném členském státě dotčen jeho institut manželství. Z této uznávací povinnosti neplyne pro daný členský stát nutnost upravit ve vnitrostátním právu institut manželství mezi osobami stejného pohlaví. Takováto omezená uznávací povinnost, jež platí výhradně pro účely přiznání odvozeného práva pobytu neunijnímu občanovi, který je manželem či manželkou migrujícího unijního občana stejného pohlaví, nenarušuje proto národní identitu ani neohrožuje veřejný pořádek dotyčného členského státu.¹⁶

Co vlastně rozsudek přináší

1) Rozsudek jasně a jednoznačně přináší, že neunijní manžel nebo manželka unijně migrujícího unijního občana stejného pohlaví mají odvozené unijní právo dlouhodobě s ním pobývat v kterémkoliv státě EU (tedy i v domovském státě migrujícího unijního občana při jeho návratu do něho) jako jeho rodinní příslušníci, a to za předpokladu, že k uzavření manželství právoplatně došlo v členském státě, do něhož unijní občan migroval, tj. v němž skutečně pobýval déle než tři měsíce. Toto odvozené pobytové právo přitom dotyčný neunijní manžel nebo manželka mají ve všech členských státech, tedy i v těch, ve kterých není manželství osob stejného pohlaví uzákoněné či uznávané.

Neunijní manžel nebo manželka unijně nemigrujícího unijního občana stejného pohlaví mají i nadále právo dlouhodobě s ním pobývat v jeho domovském státě jen za podmínek stanovených právem dotyčného členského státu (nikoliv tedy právem EU).

2) V členském státě, který neuznává manželství osob stejného pohlaví, tak rozsudek *Coman* v otázce odvozeného práva pobytu neunijního manžela nebo manželky unijního občana stejného pohlaví přináší nejen diskriminaci vlastních unijně nemigrujících občanů oproti vlastním migrujícím (do svého domovského státu se po pobytu v jiném členském státě vracejícím) občanům, ale i obrácenou diskriminaci¹⁷ vlastních nemigrujících občanů oproti (do tohoto státu) migrujícím unijním občanům z jiných členských států.

3) Rozsudek nepochybně zvýhodňuje manželství osob stejného pohlaví oproti registrovanému partnerství osob stejného pohlaví.

¹³ Srov. bod. 36 rozsudku.

¹⁴ Srov. bod 39 rozsudku.

¹⁵ Srov. bod 40 rozsudku.

¹⁶ Srov. body 45 a 46 rozsudku.

¹⁷ Blíže k obrácené diskriminaci TRYFONIDOU, A. *Reverse discrimination in EC Law*. 2009; KRÁL, R. Obrácená diskriminace v kontextu unijního občanství. *AUC IURIDICA*, 2013, č. 2, str. 9.

Neunijní registrovaný/á partner/ka unijní migrujícího unijního občana stejného pohlaví mají, na rozdíl od jeho neunijního manžela nebo manželky, odvozené unijní právo dlouhodobě s ním pobývat jako jeho rodinní příslušníci jen v těch členských státech EU, kde je registrované partnerství uzákoněno či uznáváno.¹⁸

4) Rozsudek přináší jen velmi omezenou povinnost členského státu neuznávajícího manželství osob stejného pohlaví uznat takovéto manželství právoplatně uzavřené v jiném členském státě. Tuto povinnost mají výhradně a pouze pro účely přiznání odvozeného práva pobytu neunijnímu manželovi/manželce migrujícího unijního občana stejného pohlaví. V jiných případech a pro jakékoliv jiné účely, tj. např. pro účely majetkové, dědické, daňové či rodinné, dotyčné členské státy danou uznávací povinnost ani nadále nemají. Z této omezené povinnosti tudíž v žádném případě neplyne pro členské státy nutnost upravit ve vnitrostátním právu institut manželství mezi osobami stejného pohlaví.

5) Vzhledem k tomu, jak zásadně a explicitně je v rozsudku omezena daná uznávací povinnost, lze přitakat SDEU, že tato povinnost a potažmo rozsudek *Coman* nepřináší ani narušení národní identity, ani ohrožení veřejného pořádku v těch členských státech, které doposud manželství osob stejného pohlaví vůbec neuznávaly.

6) V kontextu rozsudku *Metock*¹⁹ bohužel rozsudek *Coman* přináší zvýšené riziko „využívání“ práva volného pohybu unijních občanů k legalizaci nelegálního pobytu v EU neunijních občanů homosexuální orientace. Jak známo, velmi kritizovaný rozsudek SDEU ve věci *Metock* aproboval „využívání“ práva volného pohybu unijních občanů k legalizaci nelegálního pobytu v EU neunijních občanů heterosexuální orientace.²⁰ Rozsudek *Metock* totiž umožnil neunijnímu občanovi získat odvozené právo pobytu v EU, pokud uzavře (samozřejmě nikoliv zjevně fingované)

manželství s migrujícím unijním občanem jiného pohlaví, a to i když dotyčný neunijní občan pobýval v EU před uzavřením manželství nelegálně (tj. šlo např. o odmítnutého žadatele o azyl, jemuž vypršela lhůta k opuštění daného členského státu).²¹ Rozsudek *Coman* tudíž v kontextu rozsudku *Metock* umožňuje získat neunijnímu občanovi nelegálně pobývajícím v EU odvozené unijní právo pobytu v EU, pokud uzavře manželství s migrujícím unijním občanem stejného pohlaví. K eliminaci tohoto pochybného a ve světle boje členských států proti nelegální migraci mnohdy frustrujícího přínosu rozsudku *Coman* by pochopitelně došlo, kdyby SDEU přehodnotil svůj přístup v rozsudku *Metock* a vrátil se ke svému dřívějšímu přístupu ve věci *Akrich*.²² Podle rozsudku *Akrich* totiž bylo předpokladem vzniku odvozeného unijního práva pobytu neunijního občana, který uzavřel manželství s migrujícím unijním občanem, předchozí právo legálního pobytu dotyčného neunijního občana v daném členském státě podle práva tohoto členského státu.²³ Bohužel SDEU ve svém nedávném rozsudku ve věci *Lounes*²⁴ dal najevo, že svůj přístup v rozsudku *Metock* přehodnocovat nehodlá.

Závěrem

Pokud v budoucnosti nedejde ze strany SDEU k prolomení jím stanoveného zásadního omezení povinnosti členského státu neuznávajícího manželství osob stejného pohlaví uznat takovéto manželství uzavřené právoplatně v jiném členském státě, tak v úvodu zmiňovaný „povyk“ okolo rozsudku *Coman* není namístě. Za účelem eliminace možného pochybného využívání rozsudku *Coman* k legalizaci nelegálního pobytu v EU dotčených neunijních občanů by ale bylo namístě, aby SDEU přehodnotil svůj rozsudek ve věci *Metock* a vrátil se ke svému původnímu přístupu ve věci *Akrich*.

¹⁸ Srov. bod. 36 rozsudku.

¹⁹ Věc C-127/08 *Metock a ostatní*, ECLI:EU:C:2008:449.

²⁰ Bližší k rozsudku CURRIE, S. Accelerated justice or a step too far? Residence rights of non-EU family members and the Courts ruling in *Metock*. *European Law Review*, 2009, str. 310–326.

²¹ Srov. bod 54 rozsudku.

²² Věc C-109/01 *Akrich*, ECLI:EU:C:2003:491.

²³ Srov. bod 50 rozsudku.

²⁴ Věc C-165/16 *Lounes*, ECLI:EU:C:2017:862.